

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (6) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.578>

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 31.08.2023

Kabul tarihi | Accepted: 30.09.2023

Yayın tarihi | Published : 25.12.2023

Tuğba Aldemir

<https://orcid.org/0009-0004-6465-1192>

Graduate Student, Batman University, Department of History, Turkey,
yagmurtubuhh8@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Aldemir, T. (2023). CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Niğde (1938). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (6), 1978-1994.

CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Niğde (1938)

Öz

Cumhuriyet Halk Partisi 1923 yılında kurulmuş, saltanattan demokrasiye geçişte kilit rol üstlenmiş ve toplumun batılı tarzda yaşam şeklini benimsemesini sağlamıştır. Aynı zamanda Parti-devlet bütünleşmesi bağlamında belirleyici ve yönlendirici olmuştur. 1923'te parti müfettişlikleri kurulmuş, 1935'te kurumun yetki alanları genişletilmiştir. Parti müfettişliklerinin kurulma amacı parti teşkilatlarında siyasi mekanizmanın aktif olarak işletilmesinin yanı sıra toplumsal problemlerin yerinde tespit edilip hızlı bir şekilde çözümlenmesine yardımcı olmaktadır. Her milletvekiline kendi seçim bölgelerinin dışında olmak koşuluyla muntaka belirlenmiş ve orada altı ay süreyle bulundurulmuşlardır. Müfettişler il ve ilçelerde parti teşkilatlarını ve halkevlerini denetleyerek eğitim, sağlık, ekonomi vb. konularda izlenimlerini CHP Genel Sekreterliğine bir rapor ile aktarmışlardır. Bu çalışmada 1938 yılında Niğde, Kırşehir ve Kayseri muntakasında görevli Bursa Milletvekili Galip Kahraman'ın teftiş raporları ışığında Niğde incelenmiştir. Şehir merkezi ve ilçelerde teşkilatların birbirleriyle uyumu ve çalışmaları, tarım, spor, imar gibi çeşitli konularda yaşanan gelişmeler ortaya konulmuştur. Çalışmada kullanılan kaynağın büyük çoğunluğunu arşiv belgesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Tarih, CHP, Niğde, Müfettişlik, Teftiş

Niğde According to CHP Party Inspectorate Reports (1938)

Abstract

The Republican People's Party was founded in 1923, played a key role in the transition from sultanate to democracy and enabled the society to adopt a western style of life. At the same time, it was decisive and guiding in the context of Party-state integration. Party inspectorates were established in 1923, and the authority of the institution was expanded in 1935. The purpose of the establishment of party inspectorates was to help the party organisations to actively operate the political mechanism as well as to identify social problems on the spot and solve them quickly. Each deputy was assigned a district outside his/her constituency and was assigned there for six months. The inspectors inspected party organisations and public houses in the provinces and districts and submitted their impressions on education, health, economy, etc. to the CHP General Secretariat with a report. In this study, Niğde is analysed in the light of the inspection reports of Bursa Deputy Galip Kahraman, who was assigned to Niğde, Kırşehir and Kayseri in 1938. The cohesion and work of the organisations in the city centre and districts, developments in various fields such as agriculture, sports and reconstruction are presented. The majority of the sources used in the study are archive documents.

Keywords: Political History, CHP, Niğde, Inspectorate, Inspection

Giriş

Türkiye siyasetinin en köklü partilerinden kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin temelleri milli mücadeleye dayanmaktadır. 6 Aralık 1922'de partinin kurulacağını sinyali veren Mustafa Kemal, kurduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni partiye dönüştürmüş, yine aynı cemiyet ile beraber 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nı meydana getirmiştir. Söz konusu fırka ise 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır (Bal, 2013). Tek parti dönemi olarak isimlendirilen 1923-1946 arası dönemde CHP, teftiş mekanizmasını hayata geçirmek üzere bir nizamname oluşturmuştur. Parti müfettişliği ise İttihat ve Terakki'den alıntılanmış olup 1923'te CHP'nin kuruluşunda kabul edilmiştir. CHP nizamnamesinin 82. maddesinde mütaka müfettişliklerinin kuruluşu ile birlikte ülke, parti müfettişliği olarak 14 kısma bölünmüş ve her bir bölüme müfettiş tayin edilmiştir. Müfettişler buldukları bölüme gönderilirken kendilerine geniş yetkiler tanınmış, partinin en büyük temsilcisi olarak görev yapmışlardır (Kopar, 2011).

1931'de uygulamaya konulan nizamnamede müfettişlik görevi yapacak kişiler milletvekilleri, parti idare heyeti azaları ve partinin üyeleri arasından seçilmiştir. Ayrıca

görevleri ve görev sürelerini planlama yetkisi parti genel sekreterliğine bırakılmıştır. Bu nizamnamede özellikle yeni bir uygulama olarak müfettişlerin gerçekleştirdikleri teftişlere göre cevaplaması gereken sorular belirlenmiştir. Hükümet ve teşkilat arasındaki uyum, idare heyeti çalışmaları, din istismarının olup olmadığı, partiye üye olsun ya da olmasın vatandaşların şikayetleri bu sorular arasında yer almaktadır (Şavkılı & Maviş, 2022). Daha sonra söz konusu nizamname kaldırılmış, 1935'te yeni bir nizamname yayınlanmıştır. Buna göre, müfettişlerin parti milletvekillerinden atanması karara bağlanmıştır. (Kopar, 2011). Recep Peker tarafından hazırlanan "CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı" başlıklı talimatnamede 23 ili içinde barındıran 7 teftiş bölgesi planlanmıştır. Bu plana göre parti prensiplerinin anlatılması, teşkilatın parti tüzüğüne göre çalışması, parti üyelerinin vatandaş nezdindeki sevgi hoşgörü ve sempati derecesi, halkevlerinin çalışması, halkın ve kurumların spora ilgisi ve partinin muhasebe işleri ile ilgili müfettişlere görevler verilmiştir (Şavkılı & Maviş, 2022). 1939'a gelindiğinde yeni bir nizamname yayınlanarak müfettişlerin görev ve sorumlulukları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Milletvekilleri arasından seçilen müfettişler parti teşkilatlarını il ve kazalar da dahil olmak üzere senede iki kez teftiş etmekle görevlendirilmişlerdir. Görev yerlerinde 6 ay kalmak suretiyle teftiş raporlarını düzenli olarak Ankara'ya göndermeleri istenmiştir. Ayrıca önemli bir husus olarak müfettişlerin teşkilat haricinde diğer devlet kurumlarında da teftiş yapma, yolsuzlukları belirleme ve bununla ilgili talimat isteme yetkileri bulunmaktadır. Müfettişler CHP karşıtı tutum gösteren kişi veya grupların varlığını belirlemekle de yükümlü tutulmuşlardır. Hazırlanıp merkeze sunulan raporlar Umumi İdare Heyeti bünyesinde kurulan 13 büroya sevk edilmiştir (Alpaslan & Aydın, 2015).

Görsel 1: Mustafa Kemal Atatürk, CHP'nin 4. Kurultayı'nda,
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Cumhuriyet_Halk_Partisi#Mustafa_Kemal_Atat%C3%BCrk_d%C3%B6nemi)

1. Niğde CHP İl ve İlçe Teşkilatı

Niğde CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda vilayetin Valilik görevini yürüten (1936-1938) Faik Üstün, 1 Haziran 1938 yılında CHP Genel Sekreterliği 4. Büroya 6 aylık teftiş raporu sunmuştur (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/1). Raporun ilk kısmı CHP il ve ilçe teşkilatlarındaki üye sayılarını vermektedir. Buna göre Niğde ilinde partiye kayıtlı üye sayısı Merkez 3.811, Arapsun ilçesi 359, Aksaray ilçesi 8.000, Bor ilçesi 4.763, Nevşehir ilçesi 2.443 ve Ulukışla 3.250 olmak üzere toplam 22.626 kişidir. Parti örgütünün üye kayıtlarının defter örneklerinde, örgütün toplantılarının tüzüğe uygun olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında parti mensuplarından yardım paralarının tam alınmadığı Bor'da %20 ve Niğde'de %70 oranında tahsilat yapıldığı ifade edilmiştir. İş bölümünün yapılarak alınan kararların hususi deftere düzgün bir şekilde geçirildiği de raporlara yansıyan bazı bilgilerdir. Ayrıca parti çalışmaları ile ilgili ilçelerden muntazam bir şekilde raporların alındığı ve parti yönetimine seçilen kişilerin arasında okuma yazma bilmeyenlerin bulunmadığı açıklanmış olmakla birlikte bu hususların parti tüzüğünün 146. maddesine uygunluk gösterdiği belirtilmiştir. Partide görevi olan kişilerin hepsi aynı zamanda partinin üyesidir (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/2-3).

Raporun ikinci kısmında vilayette herhangi bir seçimde partinin kazanmasına engel teşkil edecek olaylar ve durumların yaşanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca gericiliği besleyen ve tüzüğün uygun bulmadığı hadiseler ve bu meyli taşıyan kişilerin olmadığı görülmüştür. Niğde il ve ilçelerinde hükümet ile parti teşkilatının uyumlu bir şekilde çalıştıkları gözlemlenmiştir (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/4). Kırşehir, Kayseri ve Niğde ilinin müfettişliği ile görevlendirilen Bursa

Milletvekili Galip Kahraman, Genel Sekreterliğe sunduğu teftiş raporunda teşkilatta birkaç yıldır dedikodunun eksik olmadığı parti yönetim kurulunda görevli kişilere karşı halkın sevgi ve sempatisinin eksik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca söz konusu kişiler arasında anlaşmazlık ve çekişmelerin olduğu da müfettişlerin raporlarında göze çarpan hususlar arasındadır. Toplantıların 20 günde bir düzenli biçimde aksatılmadan yapıldığı ve parti prensiplerinin vilayet genelinde yayılmasında azami gayret gösterildiği belirtilmektedir. Diğer taraftan partiye üye kaydı ile hiç meşgul olunmadığı, üye artırılması için mesai harcanmadığı ve 1935 yılından itibaren 3 yıl boyunca tek bir aza bile kaydedilmediği belirtilmiştir. Hesap işlerinde ufak tefek usul hatalarının olduğu göze çarpmış, makbuzlarda alan veya veren kişilerin imzalarının bulunmadığı, diğer bazı evraklarda ise parti başkanının imzasının eksik olduğu gözlemlenmiştir. Dosya ve kayıtların kısmen muntazam yapıldığı, dosyalarda vilayet merkezinde oturanların birçoğunun fotoğraflarının bulunmadığı görülmüştür (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/11). Parti binasının idareden hususi olarak hibe edildiğinden hibe vergisi verilmemiş ve tapusu alınmamıştır. Aynı yıl içinde tapu harcının ödenerek tapunun alınacağı belirtilmiş, mevcut olan demirbaş eşyaların ise iyi korunduğu ifade edilmiştir (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/12).

1.1. Nevşehir İlçesi

1.2. Merkez'den Nevşehir'e giderken Gölcük Köyü'ne uğrayan Müfettiş Galip Kahraman, bölgenin teşkilat sorumlusunun, kendisine aza kayıt defterinin bile bulunmadığını söylemesi üzerine bölgede sadece partinin adının olduğunu rapora yansıtmıştır. İncelemeler ve bazı temaslarda bulunmak üzere Nevşehir'e giden müfettiş, raporunda Nevşehir teşkilatı ile ilgili duyumlarının üzüntü verici olduğundan bahsetmiş, gördüklerinin ise duyduklarından daha kötü durumda olduğunu vurgulamıştır. Rapora göre bunun nedeni, parti eski yönetim kurulu üyelerinden Nazım Mutlu ve Habil Durukan isimli kişilerin mevcut yönetimi idare eden bölgenin teşkilat başkanı Emekli General Hakkı Sütekin'e karşı cephe almaları ve başkanlıktan düşürmeleridir. İncelemeler sonucunda müfettişin kanaati bir telgraf ile Niğde İl Başkanlığına, daha sonra da Genel Sekreterliğe bildirilmiş ve bu kişiler partiden ihraç edilmişlerdir. Bunun üzerine müfettişin yanına gelen eski parti üyeleri kendilerini haklı göstermek için çeşitli dedikodularda bulunmuşlardır (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/13). Müfettiş Kahraman bu durum üzerine Nevşehir İlçesi Parti Başkanı Emekli General Hakkı Sütekin hakkında bazı soruşturmalar yaptıktan sonra ilçe halkı tarafından sevilip sayıldığı ve elinden geldiğince çalıştığını öğrenmiştir. Eski parti üyeleri ise başkan hakkında sadece yaşlı olduğunu söylemiş

ve başka bir kusur atfedememiştir. Bu kişiler daha önce de parti başkanlığı yapmış olan Sefa Tatar hakkında da aynı tutumu sergilemişler, 13 yaşındayken almış olduğu 9 ay mahkumiyetine istinaden kötü ahlaklı olduğu gerekçeleriyle partiden uzaklaştırmışlardır. Ayrıca müfettiş rapora, Sefa Tatar'ın Millî Mücadele'de fedakârca çalıştığını ve yıllarca Belediye Başkanlığı yaparak hizmetlerde bulunduğunu aktarmıştır. Daha sonra partinin isteği üzerine Belediye Başkanlığından çekilmiş ve istifa etmiştir. Sefa Tatar bizzat müfettiş ile görüşmelerinde Millî Mücadele'de gösterdiği gayret ile ulu önder Atatürk'e bağlılığını ispat etmiş ve ihraç edilmesine rağmen kalbinde hala aynı sevgiyi taşıdığını ifade etmiştir. Ayrıca 30 yıllık hizmet hayatında yukarıda isimleri sayılan birkaç şahıs dışında kimsenin böyle bir suçu isnat etmediğini, alını açık bir şekilde çalıştığını tüm Nevşehir ve Niğde halkının şahitliği ile ispat edebileceğini bildirerek kendisine verilen ağır cezanın kaldırılması için müfettişten ricada bulunmuştur. Müfettişin tüm bu olaylar sonucu gösterdiği kanaat ise onca hizmeti bulunan Sefa Tatar'ın kırılan izzeti nefsinin telafisi yönünde karar alınması gerektiğidir. Aynı zamanda Nazım Mutlu, Habil Durukan ve birkaç kişi mağdur olduklarını ve partiye iade olunmalarını istemişlerdir. Başkana karşı cephe almaları, otoritesini sarsmaları ve dedikoduculuklarına devam etmeleri nedeniyle kendilerinin partiye geri döndürülmemelerinin yerinde bir karar olacağı belirtilmiştir. Müfettiş Nevşehir'de bulunduğu birkaç gün içinde bu tür dedikodulara ve dedikodu yapan kimseler ile vakit kaybettiğinden dolayı üzüntü duyduğunu dile getirmiştir. Bu güzel bölgenin partililik yönünden muvaffak olamadığı da raporda mevcuttur (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/14-15).

Bütün bu dedikodular haricinde mevcut teşkilat, Nevşehir ilçesinde parti prensiplerinin yayılmasına gayret göstermekte ancak üye sayısının artırılması hususunda çalışmamaktadır. Kaza nüfusu 46.452 olduğu halde parti üye sayısı 2.443 tür. Raporda bu sayının çok az olduğu vurgulanmıştır. Kayıtlı azaların dilekçeleri işleme konmuş ancak yeni dilekçeler için kullanılacak evrak bulunmamaktadır. Mevcut defter muntazam olmamakla birlikte üyelere hiç kimsenin fotoğrafı deftere iliştilmemiştir. Hesap işlerinin incelenmesi sırasında gelirler deftere kaydedilirken tarih sırasına göre kaydedilmemiş, her ay alınan ve harcanan paraların ay sonunda toplanması gerekirken 1937 yılı Temmuz ayına kadar olan aylık hesaplar karıştırılmıştır. Ayrıca harcanan 15 liralık senette pul olmadığı ve deftere kaydedilen başka bir harcamanın senedinin alınmadığı ifade edilmiştir (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/16).

1.2. Arapsun İlçesi

Müfettiş raporunda Arapsun CHP ilçe teşkilatının çok zayıf olduğu ve bu hususta hiç çalışılmadığı bildirilmiştir. Yönetim kuruluna seçilen üyelerin halk tarafından sevilen

kimselerden oluştuğu, birbirlerine ve teşkilata bağlı oldukları ancak mesailerinin az olduğu belirtilmiştir. Daha önce iki ayda bir toplanan yönetim kurulu 1936 yılı aralık ayından itibaren 8 ayda bir toplanmaya başlamıştır. Ayrıca toplantılarda alınan kararların yazılı biçiminin usule uygun olmadığı ifade edilmiştir. Parti üye sayısının artırılması için çalışılmamış ve hesap işlerinin ise hatalarla dolu olduğu belirtilmiştir. Kasa defteri muntazam olmayıp bazı harcamalara makbuz alınmamıştır. Üye kaydı için ise evraklar hazırlanmamıştır (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/17).

1.3.Aksaray İlçesi

Raporlara yansıyan Aksaray manzarası, vilayet iken yaptırılmış birçok binası, elektrik santralleri, suyu ve yeşilliği ile cazip bir kent görünümündedir. Parti teşkilatı halk tarafından sevilip sayılmakta olup dedikoduculuğun olmaması sevindirici hususlardan bir tanesidir. Yönetim kurulu kendi arasında ve diğer parti üyeleri arasında birlik hakim olmakla birlikte toplantılar 15 gün ve daha fazla aralıklarla yapılmıştır. Karar defterlerinde 7 üyeden ancak 3 kişinin imzası bulunmaktadır. Bölgedeki toplumsal teşkilatlanmalar ile meşgul olduklarından son 3 ayda toplantı yapamamışlardır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/18). Diğer yandan parti üye sayısının artırılması yönünde çalışma yapılmamıştır. Parti yöneticileri bölgede tanınmış ve sevilen meslek erbaplarındandır. Üye kayıt defterlerinde sorun görünmemekle birlikte fotoğraf koyacak yer yoktur. Hesap ile ilgili teftiş sonucunda makbuzların alınmadığı imzaların eksik olduğu göze çarpmıştır. Her ayın sonunda kapatılması gereken hesaplar kapatılmamıştır. Rapordaki ifadelerle göre tüm bu eksiklikler kötü niyetten kaynaklanmamış, tembellik sonucu meydana gelmiştir. Ayrıca parti örgütünün tapu kayıtları muntazam olmakla birlikte demirbaş eşyaların iyi korunduğu gözlemlenmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/19).

1.4. Bor İlçesi

Raporlara geçen bilgilere göre Bor İlçesi parti teşkilatının üyeleri ve yönetim kurulu halkın sevip saydığı kişilerden meydana gelmektedir. Teşkilat üyeleri ile muhtelif üyeler arasında bağlılık ve fikir birliği bulunmaktadır. Yönetim kurulu düzenli aralıklarla toplanmış, alınan kararlar deftere eksiksiz kaydedilmiş ve çalışmalar tüzüğe uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Parti prensiplerinin halka ulaştırılmasıyla meşgul olunmuş ancak üye sayısının artırılması ile mesai harcanmamıştır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/20). Masraf defterinde yanlışlık bulunmamasıyla birlikte mümkün mertebe hesap talimatnamesine uygun çalışıldığı görünmüştür. Üye kayıt defterlerinin oldukça muntazam olduğu ancak kayıt dilekçelerinin temin edilmediği anlaşılmıştır. Tapu ve demirbaş eşyanın muhafazası muntazam

bir şekilde yapıldığı rapora yansıyan hususlar arasındadır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/21). Ayrıca kalabalık bir köy olan Kemerhisar'ı da ziyaret eden müfettiş parti kayıtlarının muntazam olduğunu belirtmiştir. Genel sekreterlikten gelen dosyaya istinaden müfettişin, parti başkanının mahkumiyeti hakkındaki olayı da soruşturması gerekmiştir. Hırsızlık suçundan mahkum bulunan başkanın partiden ihraç edilmesinin uygun olacağı sekreterliğe bildirilmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/22).

1.5. Ulukışla İlçesi

Ulukışla'da nüfusun azlığı ve bölgenin küçüklüğü nedeniyle parti teşkilatının zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Yönetim kurulu üyeleri halk tarafından sevilen kimselerden meydana getirilmiş olup aralarında bağlılık ve fikir birliği bulunmaktadır. Toplantılar uzun aralıklarla yapılmış ve parti prensiplerinin yayılmasında güçleri yettiğince gayret gösterilmiştir. Üye sayısının artırılmasında gerektiği kadar çalışılmamıştır. Aza kayıtları için gereken üye dilekçeleri temin edilmemiştir. Hesaplarda ufak tefek hatalar bulunsa da genel itibariyle dürüst ve talimatnameye uygundur. Partinin mevcut demirbaş eşya kaydı bulunmakla birlikte mülkü bulunmamaktadır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/22-23).

2. Niğde'de Ekonomik ve Sosyal Hayat

1938'de Niğde milletvekilliği görevini yürüten Ali Cavit Oral, Halid Hami Mengi ve Ahmet Uluçay, seçim bölgesinde buldukları temaslardan sonra altında imzalarının bulunduğu raporda Niğde ile ilgili çeşitli izlenimlerini aktarmışlardır. Buna göre vergilerin tahsilatının iyi durumda olduğu ancak yıl sonu devir işlemleri yapılması esnasında görevlilerin değişikliğe uğramasından ötürü defter kayıtlarının muntazam tutulmadığı ve işlemlerin geciktiği gözlemlenmiştir. Makbuzların saklanmaması nedeniyle vatandaşların mağduriyeti Niğde için çözülmesi gereken önemli hususlar arasında yer almıştır. Eğitim alanında yapılan incelemelerde Niğde, Nevşehir ve Aksaray'da daha önceden açılmış ortaokulların faydalı sonuçlar verdiği görülmüş, kongrede alınan karar gereğince 10.000 nüfuslu Bor kazasına da bir ortaokul yapılması muhit açısından çok yerinde bir eser olacağına kanaat getirilmiştir. İlkokullar yerel idarenin mali gücü nispetinde gelişim göstermiş, hali hazırda yapılmakta olan okullar ise halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Diğer yandan Niğde Merkez'de bulunan lise binasının hızlıca açılması talep edilmiş, bu okulun bitirilip hizmete açılmasının eğitim öğretimin gelişmesinde büyük katkısının olacağı ifade edilmiştir. Bu eser ihtiyaca cevap vereceği gibi parti adına zaten mevcut olan minnet ve şükran duygularının artmasına vesile olacağı ifade edilmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/5). Niğde gezilerine devam eden

milletvekilleri ilin asayişini takdirle karşılamışlardır. Ayrıca tarım konusunda iyi durumda olan Niğde’de çoğunlukla elma ve sebze yetiştiriciliğinin yapıldığı gözlemlenmiştir. Diğer taraftan hububat ihracatı yüksek seviyede olan Niğde için istasyonlarda hangarların eksikliği rapora yansıyan başka bir husustur. Niğde’nin bazı köylerinde su bulunmadığı tespit edilmiş, en yakın zamanda artezyen kuyularının açılması için çalışmalar yapılması istenmiştir. Çeşitli yerlerden Niğde’ye göç eden kişiler ise bölgeye yerleştirilmiş, bunun için daha fazla köyler yapılmaya başlandığı ifade edilmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/6).

Bursa Milletvekili Müfettiş Galip Kahraman’ın raporlarına yansıttığı sorunlardan biri de Niğde il ve ilçelerinde gençlerin spora ilgisinin çok az olmasıdır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/11). Yalnızca Ulukışla ilçesinde, “Spor Yurdu” adında bir kulübün ve küçük bir sahanın olduğu gözlemlenmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/23).Yukarıda değinilen su kuyusu hususunda ihtiyacın karşılanması için Gebere Barajı inşasının başladığı belirtilmiş ve halkın bundan memnun olduğu görünmüştür (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/24). Aksaray ilçesinde geniş bir bataklıkın kurutulması sonucu açılan alana sıtma hastalığından muzdarip kişiler ve göçmenler yerleştirilmiştir. Bu sebeple halk hükümete ve Sıtma İle Mücadele Teşkilatına şükranlarını sunmuştur. Bor ilçesinin her türlü gelişime açık olduğu görülmüş, elektrik santralının açıldığı ve istasyon caddesinde geniş ve büyük bir parkın yapıldığı ifade edilmiştir. İmar hareketlerinin hızlanmasıyla beraber istasyon caddesine parkelerin döşenmesinde harcadıkları mesaiden dolayı Niğde Milletvekili Halit Mengi’den övgüyle söz edilmiştir. Gündelik yaşamda ilçede genç erkeklerin vakitlerini kâğıt oynayarak geçirdikleri görülmüş ve kahvehanelerin kapatılması istenmiştir. Müfettiş raporda, bu durumun zaruretten kaynakladığını halkevinin açılmasından sonra düzeleceğini ifade etmiştir. Arapsun ilçesinde halk genellikle savcının olmamasından, bu önemli görevin vekaleten yürütülmesinden şikayetçidir. Bunun yanında doktorun olmaması da bölge için bir başka sorunu ifade etmektedir. Müfettiş, raporundaki ifadesine göre doktorun eksikliğini bizzat orada bulunduğu sırada bir hasta çocuğun ebeveynlerinin acınacak halini gördüğünde daha yakından hissetmiştir (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/25). Halkın doktora muayene olabilmek için Nevşehir’e kadar gitmeleri gerekmekte fakat çoğu insanın mali durumunun buna elverişli olmadığı belirtilmektedir. Bu durumun “Sıhhat Vekaleti’ne” bildirildiği en yakın zamanda doktor temin edileceği ifade edilmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/26).

1934 yılında 18.000 lira sermayesi olan Ziraat Bankası Nevşehir’e devredildiğinden Niğde’de vatandaşlar bankacılık işlemleri için kilometrelerce yürümeye mecbur kalmış ve bu

sebepten Niğde'ye bir şube açılması talep edilmiştir. Yukarıda zikredilen mahrumiyetlerin giderilmesinden sonra halkın hükümete hürmet ve sevgi duygularının artacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Niğde'de yapımına geç başlanan elektrik santralının bitirilmesi istenmektedir. Akşamları elektriğin olmamasından dolayı şehrin köy gibi görüldüğü ve elektriğin gelişile ışıklandırmanın faaliyete geçirilerek şehir görünümünü kazandırılması beklenmektedir. Şehir imar konusunda fazla gelişme gösterememiş, açılan iki caddenin arkası ise hemen hemen boş kalmıştır. Şehrin civarında geniş bir fidanlık oluşturulmuş, Amasya derecesinde elma yetiştiren Niğde'den, diğer illere de fidan gönderebileceği düşünülmüştür (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/26).

3. Niğde Halkevleri ile İlgili Değerlendirmeler

Ülkenin birçok alanda kalkınmasında ve cumhuriyet ilkelerinin geniş topluluklara ulaştırılmasında bir dönüm noktası olan halkevleri, 19 Şubat 1932'de kurulmuştur. Halkevleri ve daha sonra kurulan halk odaları vasıtasıyla bilimin ışığı Anadolu'da kent ve köylere kadar sirayet edebilmiştir. Yurdun her tarafında yayınlanan gazete ve dergiler ise bu ışığın yayılmasına aracılık etmişlerdir (Arıkan, 1999). Mustafa Kemal Atatürk, 5 Şubat 1934 Pazartesi günü saatler 18.00'i gösterirken Niğde İstasyonu'na inmiş, büyük bir kalabalık tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. Daha sonra Niğde Halkevi'ne geçen Atatürk burada *“Bizim halkevlerine büyük ümidimiz vardır. Burası gençliğin yuvaları olacaktır. Milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığım, fitri zekâsını, güzel sanatlara ilgisini, ilme bağlılığını ve milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vesile ve tedbirle besleyerek inkişaf ettirmek lazımdır, işte bunlar milli kültürümüzdür. Bu da halkevlerinde gelişecektir.”* sözleriyle Halkevlerine olan ilgi ve alakasını ifade etmiştir (Ceylan, 2011). Ziyaret sırasında devam eden sohbette Atatürk'e bir dergi çıkarılacağı bilgisi verilmiş, Atatürk derginin adını sorduğunda ise “Akpınar” olduğu söylenmiştir. Yıllar boyunca yayın hayatını sürdüren Akpınar Dergisi, Niğde'nin tarihi için mühim bir kaynak olmuştur. Dergiden ulaşılan bilgilere göre Niğde Halkevi'nin ilk başkanı Eczacı Naim Osman Erem, son başkanı ise 1978-1980 arası görev yapan Nail Gündüz'dür (Ceylan, 2011).

Görsel 2: Niğde Halkevi Binası, (Ceylan, 2011)

Akpınar Dergisi'nin gelişiminde Halkevi Yayın Şubesi Başkanı Cevat İdil'in çalışmaları önem arz etmektedir. Niğde ve Bor Halkevlerinin okuma salonlarında Akpınar Dergisi'nin yanında Ulus, Cumhuriyet ve Tan Gazeteleri de okunmaktadır. Halkevlerinde kadın öğretmenlerin görev almak istememeleri konusu müfettiş raporuna yansıyan bir mesele olmuştur. Görev almak istemeyen öğretmenlerin yerine halkevlerinde çalışabilecek başka kadın öğretmenlerin tayin edilmesi beklentisi oluşmuştur (BCA, 490-1-0-0/693-356-1/25-26-27). İl ve ilçelerde genel itibariyle halkevlerinin çalışmalarının iyi durumda olduğu Niğde İl Yönetim Kurulu çalışma raporlarından öğrenilmektedir. İnşasına başlanan salon genişletilerek her ihtiyacı karşılayacak duruma getirilmiştir. O dönemde henüz halkevi bulunmayan Nevşehir ve Bor ilçelerine birer halkevi açılmasına karar verilmiştir. Keza Aksaray ilçesi için de halkevi yapılması planlanmış, belediye tarafından yer tayin edilmiştir. Niğde Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Komitesi tarafından çıkarılan Akpınar Dergisi, halkiyat üzerine derleme ve yerel tarih konularında yayınlar ile yetenekli gençleri yetiştirmeye devam etmiştir. Ayrıca Niğde, Bor, Nevşehir ve Aksaray halkevleri tarafından bir bando takımı meydana getirilmiş ve bunun için müzisyenler yetiştirilmiştir. Niğde halkevi müzik komitesi tarafından derlenen 100'ü aşkın yerli halk türküleri bando ile çaldırılmış, bunlardan 60 kadarının taraması yapılarak bir kitap halinde neşredilmesi düşünülmüştür (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/30).

Görsel 3: Niğde Halkevi Bاندosu, (Ceylan, 2011)

Köycülük ve toplumsal yardım komiteleri güçleri nispetinde çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu bağlamda yaz tatilinden istifade eden komite üyeleri Gölcük Nahiyesi ve Hasaköy'e kadar bir ziyaret gerçekleştirmiş, köy halkı ile yakından ilgilenmişlerdir. Bu kapsamda hastalara ilaç dağıtılmış, 30 kadar yoksul kız ve erkek çocuğa elbise tedarik edilip giydirilmiş ve Cumhuriyet devrimlerini köylülere anlatan konferanslar verilmiştir. Halkevi yönetim kurulu tarafından idare edilen halkevi kütüphanesi devamlı surette açık bulundurularak faydalı bir hale getirilmiştir. Daha sonra Millî Kütüphane ile birleştirilerek kapsamı genişletilmiştir. Yaz tatillerinde dil dersleri ile ortaokul öğrencilerine kurslar açılmıştır. Rapora göre partinin mahalli spor teşkilatları ile ilgilerinin iyi düzeyde olduğu bilinmektedir. Ayrıca Niğde'de yapılan halkevi salonunun zemin katı düzenlenerek kışlık sporlara tahsis edilmiş, masa tenisi ve güreş gibi sporlar için gerekli olan malzemeler temin edilmiştir. Bunun yanında jimnastik aletleri de alınarak spor uygulamalarında kapsam genişletilmiştir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/31).

Dönem itibariyle Niğde'de Niğde Resmi Gazetesi ve Akpınar Dergisi dışında yerel basın yayın organı bulunmamaktadır. Bunların yanında en çok Ulus, Cumhuriyet, Tan, Son Posta gazeteleri ile Ülkü, Yedigün, Resimli Perşembe, Akbaba, Yarımay ve Fikir dergileri okunmaktadır (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/31). Sosyal yardım kurumlarına ilginin yüksek olduğu, Çocuk Esirgeme ve Kızılay'a yardımların aksatılmadığı raporlara yansıyan diğer bir

husustur. Niğde’de parti ve halk bir ahenk içinde çalışmalarını sürdürmektedir (BCA, 490-1-0-0 /693-356-1/32).

Sonuç

1938 Türkiye’sinde CHP tarafından teşkilatlardaki düzeni sağlamak, partinin çalışmalarını yerinde teftiş etmek ve halkın siyasi hayata katılmasını sağlamak amaçlarıyla parti müfettişlikleri oluşturulmuştur. Bu kurum ilk zamanlarda yalnızca partiyi denetlemiş, halkevlerinin açılmasından sonra ise denetimlerin alanı genişletilmiştir. Genel Sekreterliğe gönderilen raporlar bu durumu doğrular niteliktedir. Şehirler gruplar halinde müfettişlere tahsis edilmiş, her müfettiş kendi mıntikasında görev yaparak şehir ve parti programının bölgelerde ne kadar yaşatıldığı hakkında detaylı bilgiler edinmemizi sağlayacak raporlar sunmuşlardır. İncelemeye konu olan Niğde ilinin 1938 yılına ait teftiş raporları Bursa Milletvekili Galip Kahraman tarafından kaleme alınmıştır. Müfettişin raporları incelendiğinde Niğde ve ilçeleri ile ilgili partinin çalışma prensipleri hakkında detaylı bir şekilde bilgi alabilmekteyiz. Bu hususta genel olarak parti kayıtlarının ufak tefek eksiklikler dışında düzenli tutulduğu görülmüştür. Nevşehir teşkilatındaki dedikodular yüzünden ilçe fazla gelişim gösterememiştir. Niğde ve çevresinde tarıma önem verildiği, özellikle elma yetiştiriciliğinin şehrin ekonomisine yüksek düzeyde gelir getirdiği anlaşılmaktadır. Niğde’de parti teşkilatları ile halkın, Ulukışla İlçesi hariç olmak üzere sporla ilgilenmediği görülmüştür. Raporlara göre şehircilik ve imar alanında Bor ilçesinin ilerleme kaydettiği söylenebilmektedir. Niğde, Bor, Nevşehir ve Aksaray’da açılan halkevlerinin bölge halkının ilerlemesi ve gelişmesine katkıda bulunduğu aşikardır. Halkevleri, sporla ilgili girişimlerini artırarak spor aletleri ve yer temini hususunda çalışmalar yapmıştır. Niğde’de basın ve yayın kategorisinde Akpınar Dergisi öne çıkmaktadır. Sonuç olarak CHP müfettişlik kurumlarını aktive ederek teftiş makenizmasını harekete geçirmiş, parti teşkilatları ile halkevlerinin çalışmasını yerinde inceleme fırsatı edinmiştir. Bu politikalar doğrultusunda şehirlerde ve toplumdaki eksikliklerin hızlı bir şekilde tamamlaması sağlanmıştır. Raporlarda dikkat çeken diğer bir husus ise genel sekreterliğe ulaşan sorunlar detaylı bir şekilde ele alınmış, teşkilatlardaki aksaklıklar ve halkın istekleri dikkate alınarak ivedilikle çözüm yoluna gidilmiştir.

Kaynaklar

BCA, *CHP*, 490-1-0-0 / 693 - 356 - 1

Alpaslan, E., Aydın, T. (2015). CHP Parti Müfettişi Mitat Aydın’ın Teftiş Raporlarına Göre Maraş (1940-1942). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (22), 362-391.

Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6 (23), 261.

Bal, S. (2013). Chp Parti Müfettişlik Raporlarının Değerlendirilmesi:Balıkesir Örneği.*Belgi Dergisi*, (6) , 731-741 .

Ceylan, H. (2011). *Niğde Halkevi ve Akpınar Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi].

Kopar, M. (2011). CHP Teftiş Raporlarına Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Gaziantep. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 1037-1055.

Şavklı, C., Maviş, M. (2022). Parti Müfettişlerinin Teftiş Raporlarına Göre Chp'nin Eskişehir Teşkilatı (1940-1943). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (71), 275-298.

Ekler

Ek-1: Niğde ilinin teftiş ve çalışma raporlarının Genel Sekreterliğe sunulduğu. (BCA, 693-356-1-20)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ BOR İLÇESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Parti teşekkülleri halkın sevdiği ve saydığı arkadaşlardan seçilmiştir. Partili arkadaşlarla muhtelif yön kurullar ve halk birbirine bağlı ve aralarında fikir birliği vardır.

Yön kurul muntazaman toplanmış ve kararlar alarak deftere geçirmiş toplantıya iştirak eden arkadaşlar karar defterini imza etmişlerdir. Çalışmalar tüzük hükmüne uygun olarak yapılmıştır.

Parti prensiplerinin yayılmasında emekli çalışmalar olmuştur. Geçlik ve spor teşkilâtine arzu edildiği kadar alakalanmamışlardır.

Parti üye sayısının artmasında istenilen mesai gösterilmemiştir.

44

Ek-2: Niğde ilinin teftiş ve çalışma raporlarının Genel Sekreterliğe sunulduğu. (BCA, 693-356-1-21)

- 11 -
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Serbest meslek erbabından muhitce sevilmiş ve tanınmış
yurtdaşlardan parti dışında kalan yoktur.

Hesap işleri: Masraf kayıtları teselsül ettirilmemiştir.
Diğer kısımlarda yanlışlık yoktur. Mümkün mertebe hesap
talimatnamesine uymaya çalışılmıştır.

Üye sicil kayıtları oldukça muntazamdır. Ancak teklif
varakaları ikmal edilmemiştir.

Tapu ve demirbaş eşya kayıtları muntazamdır. Mevcut eş-
yanın muhafazasına çalışılıyor.

Ek-3: Niğde ilinin teftiş ve çalışma raporlarının Genel Sekreterliğe sunulduğu. (BCA, 693-356-1-22)

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bor kazasının kalabalık bir köyü olan ve parti teşkilâtı itibarile kasun sayılan Kemer Hisar köyüne giderek parti kayıtlarını tetkik ettim. Oldukca muntazamdır. Genel Sekreterlikten gelen bir dosya ile parti reisinin mahkûmiyeti hakkındaki ihbarın tahkiki emredildiğinden bu ciheti de araştırdım. Filhakika parti reisinin bir hırsızlık cürmünden mahkûmiyeti tahakkuk ettiğinden kendisinin istifaya davet edilmesini Vilâyet parti başkanından rica etmekle beraber vaziyeti Genel Sekreterliğe de ayrıca arz ettim.